

Družabno življenje prebivalcev Laškega v 19. stoletju

Alenka Hren Medved*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 394(497.4Laško)"18"

Alenka Hren Medved: Družabno življenje prebivalcev Laškega v 19. stoletju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 86=51(2015), 1, str. 5–44

V prispevku je obravnavano družabno življenje v Laškem v 19. stoletju. Avtorica želi predstaviti kako je nanj vplival gospodarski razvoj kraja in kako so na družabnost tržanov vplivale nacionalne razprtije med nemško in slovensko govorečimi prebivalci na prelomu stoletja.

Ključne besede: Laško, družabno življenje, 19. stoletje, Spodnja Štajerska

1.01 Original Scientific Article
UDC 394(497.4Laško)"18"

Alenka Hren Medved: The Social Life in Laško in the 19th Century. Review for History and Ethnography, Maribor 86=51(2015), 1, pp. 5–44

The article discusses the 19th century social life in Laško. The author tries to show how the social life was influenced by the economic development and by the national disputes between the German and Slovene speaking population at the turn of the century.

Key words: Laško, social life, 19th century, Lower Styria

* Alenka Hren Medved, univ. dipl. zgodovinar, Osrednja Knjižnica Celje, Muzejski trg 1a, 3000 Celje, podiplomska študentka na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, alenka.hren.medved@knjiznica-celje.si

Uvod

Laško je bilo v prvi polovici 19. stoletja eden izmed večjih spodnještajerskih trgov, zaradi precej slabih prometnih povezav je bilo še precej izolirano od preostalega sveta. To se je odražalo predvsem v gospodarski razvitosti in nizki rasti števila prebivalstva. Na začetku 19. stoletja, leta 1802, je imelo Laško 502 prebivalca, pol stoletja kasneje pa je v njem prebivalo 545 prebivalcev.¹ Z izboljšanjem cestnih povezav in prihodom južne železnice ter posledično tudi razvojem gospodarstva se je Laško začelo hitreje razvijati, hitreje pa je začelo naraščati tudi njegovo število prebivalcev. Leta 1880 je Laško štel 706 prebivalcev,² število prebivalcev pa je nato le še naraščalo, saj je leta 1900 živelo v Laškem 842 prebivalcev,³ desetletje kasneje pa se je število povzpelo na 903 prebivalce.⁴ Ti podatki uvrščajo Laško med večje kraje na celotnem Štajerskem in tudi Slovenskem, saj je leta 1880 kar v 60 % krajev živelo manj kot 500 prebivalcev.⁵ V Laškem je v omenjenem obdobju začelo delovati zdravilišče, ki se je takrat imenovalo Zdravilišče cesarja Franca Jožefa, močno se je razširila in modernizirala pivovarna, ki je z obrtniške ravni prešla na industrijsko raven z velikim številom zaposlenih, poleg tega pa je v okolici Laškega delovalo še več drugih industrijskih obratov, recimo tovarna cementa na Marija Gradcu ter premogovnik v Rečici in Govcah. Poleg tega je bilo Laško že vseskozi sedež dekanije, okrajnega urada, okrajnega sodišča in trške občine.

Gospodarski obrati in sedeži uprave so v Laško privedli tudi veliko tuje delovne sile, ki so jo sestavljali predvsem kvalificirani delavci (npr. češki pivovarski mojstri) in uradniki. To je med prebivalce Laškega prineslo nov duh napredka in kulturo meščanskega življenja, ki se je konec 19. stoletja začela odražati predvsem v javnih prireditvah, družabnem in društvenem življenju prebivalcev, na prelomu stoletja pa tudi v vedno hujših nacionalnih razprtijah, ki so takrat dodobra pretresale tedanjo južno Štajersko.

¹ Manfred Straka, *Verwaltungsgrenzen und Bevölkerungsentwicklung in der Steiermark 1770–1850* (Graz, 1978), 30.

² Alfred Hoelder, *Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Koenigreiche und Laender* (Wien, 1883), 43; isti, *Special Orts-Repertorien der Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Koenigreiche und Laender* (Wien, 1893), 58.

³ *Leksikon občin za Štajersko: izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900* (Dunaj, 1904), 54.

⁴ *Specialni krajevni repertorij za Štajersko: izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910* (Dunaj, 1918), 28.

⁵ Vasilij Melik, Rast mestnega prebivalstva na slovenskem pred prvo svetovno vojno, *Ekonomska revija*, 6(1956), 509.

Laško pri tem kot nemški jezikovni otok na skrajnem jugozahodu Štajerske seveda ni bilo izvzeto. Število nemško govorečih prebivalcev v Laškem je bilo leta 1880 še približno izenačeno s številom slovensko govorečih tržanov, nato pa se je desetletje kasneje tehtnica močno prevesila na nemško stran, takrat se je za nemški občevalni jezik opredelilo kar 586, za slovenskega pa le 252 prebivalcev.⁶ Po letu 1890 pa je prišlo do obratnega procesa in delež slovensko govorečega prebivalstva se je začel vztrajno povečevati, dokler niso Slovenci na predvečer prve svetovne vojne po svojem številu in gospodarski moči le malo zaostajali za številom nemško govorečih prebivalcev.⁷

V pričujočem članku želim predstaviti družabno življenje v Laškem v 19. stoletju, kako je nanj vplival gospodarski razvoj kraja in kako so na družabnost tržanov vplivale nacionalne razprtije med nemško in slovensko govorečimi prebivalci na prelomu stoletja.

ZAMETKI MODERNEJŠIH OBLIK DRUŽABNEGA ŽIVLJENJA V PREDMARČNI DOBI

Laško je tako kot mnoge druge urbane naselbine na Spodnjem Štajerskem v predmarčni dobi precej zaostajalo za metropolami tistega časa. Razlog za to so bile predvsem slabe prometne povezave in posledično tudi slaba gospodarska razvitost. V Laškem so takrat prebivali predvsem obrtniki in zemljiški posestniki, ki so se poleg svoje obrti ukvarjali še s kmetijstvom. Večina jih je imela v lasti vrtove v trgu in večja kmetijska zemljišča v bližnji okolici. Tako je Laško imelo podobo polagrarne naselbine.⁸

V predmarčni dobi ljudje še niso delali razlike med delom in prostim časom, ki sta bila med seboj še zelo tesno povezana. Tako so, na primer, laški obrtniki povečini spadali pod celjske cehe, kar je pomenilo, da so hodili v Celje na obvezne cehovske sestanke, nekateri od njih pa so v cehih zasedali tudi vodilne položaje.⁹ Poleg tega so se obrtniki v okviru cehov morali obvezno udeleževati cerkvenih procesij na Telovo in procesij ob

⁶ Alfred Hoelder, *Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Koenigreiche und Laender* (Wien, 1883), 43.

⁷ *Specialni krajevni repertorij avstrijskih dežel, IV. Štajersko* (Dunaj, 1918), 28.

⁸ Alenka Hren, *Trg Laško v prvi polovici 19. stoletja v luči Franciscejskega katastra in matičnih knjig*, diplomsko delo (Univerza v Ljubljani, 2011), 23–26.

⁹ Eden takšnih je bil barvarski mojster, ki je v letih 1797–1799 bil četrtni mojster celjskega barvarskega ceha. Aleksander Žižek, *Rokodelci mojega mesta* (Celje, 2000), 90.

prazniku svetnika, ki je bil zavetnik določenega ceha. Po mašah pa so po navadi imeli obvezni sestanek članov ceha.¹⁰ Prav tako sta bili med seboj tesno prepleteni zasebnost in javnost, to se je še posebej odražalo na področju vsakdanjega in družabnega življenja. Tako so delovni vsakdanjik v tem času popestrila različna cerkvena in posvetna javna slavlja.¹¹ Na razporeditev teh praznovanj je imelo največji vpliv cerkveno leto, ki je natančno določalo, kdaj se sme praznovati in kdaj ne. Tako so cerkveni prazniki in liturgični obredi popestrili vsakdan prebivalcev in jim dali priložnost za praznovanje, počitek in družabnost.¹²

Veliko praznovanje, ki je bilo sinonim za zabavo in užitek, je bilo proščenje.¹³ To je v Laškem potekalo na god svetega Martina, 11. novembra. Na ta dan je poleg slavnostne maše na trgu potekal tudi letni Martinov sejem, ki je bil razdeljen na kramarski sejem na glavnem trgu pred cerkvijo in na živinski sejem na Svinjskem trgu (današnja Mestna ulica) ali na pašniku na desnem bregu Savinje.¹⁴

Martinov sejem in tudi preostalih sedem letnih sejmov,¹⁵ ki so skozi vse leto potekali v Laškem, je bil velik praznik za trško in za okoliško prebivalstvo. Tržani so na ta dan lahko prodajali obiskovalcem sejma svoje vino, ki je bilo sicer slabše kakovosti, zato so ga lahko spravili v promet le ob tovrstnih priložnostih.¹⁶ Okoliški kmetje pa so imeli navado, da so obiskali vsak sejem ob proščenju in vse letne sejme. S seboj so po navadi vzeli še ženo in otroke, če pa so na sejmu tudi sami prodajali živino, so se seboj pripeljali še hlapca, da je skrbel zanjo. Na sejmu so se kmetje in drugi zemljiški posestniki med seboj veliko družili po gostilnah in na sejmu zapravili dosti denarja.¹⁷

Tako za trško kot tudi podeželsko prebivalstvo so bili pomemben del družinskega in družabnega življenja tudi obredi, kot so krsti, poroke in smrti, tudi trgatav in koline. Na podeželju so bile še posebej prazničen

¹⁰ Aleksander Žižek, *Skrivno življenje cehov: Cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859* (Celje, 2012), 32.

¹¹ Janez Cvirn, *Družabno življenje celjskega meščanstva v 19. stoletju. To in ono o meščanstvu v provinci* (Celje, 1995), 27.

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Hedvika Zdovc, *Sejmi na celjskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja* (Celje, 2006), 80.

¹⁵ To so bili: Matijev sejem – 24. 2., Velikonočni sejem – veliki četrtek, Jurijev sejem – 24. 4., Binškošni sejem – binškošni terek, Kresni sejem – 24. 6., Matevžev sejem – 21. 9. in Tomažev sejem – 21. 7.

¹⁶ Zdovc, *Sejmi na celjskem*, 83.

¹⁷ Zdovc, *Sejmi na celjskem*, 94.

družaben dogodek kolone, saj so se ljudje takrat lahko, verjetno edinkrat v letu, do sitega najedli mesa. Za revno prebivalstvo je bila značilna velika lakomnost po mesu, ki je bilo sicer zelo redka dobrina.¹⁸ Ta se je še posebej pokazala na kolinah, kjer so se poleg družinskih članov zbrali še prijatelji in sosedje, skupaj jedli, pili in peli. Ob tem so pojedli tudi velik del svinje, zato so se večino preostalih dni v letu morali zadovoljiti z vsakdanjim nesoljenim krompirjem.¹⁹

Sicer so Laščani veljali za precej vase zaprte ljudi, ki so na svoje tegobe pozabili le ob kozarcu rujnega in petju. Bili so zelo domoljubni in tudi precej trmoglavi. Kljub revščini so bili znani po svoji gostoljubnosti in dobroti, saj naj bi bili s svojim gostom pripravljeni deliti tudi svoj poslednji krompir.²⁰ Velik pomen so pripisovali petju, ki so ga imeli za svoje največje veselje, pesmi, ki so jih peli, so bile prijetnih melodij in so imele večinoma nabožno vsebino.²¹

Ko v trgu ni bilo nobene cerkvene ali posvetne slovesnosti, so se tržani med sabo obiskovali in zahajali v gostilne, kamor so pivci povabili vsakega mimoidočega, da je z njimi spil kozarec vina.²² Edina znana gostilna v Laškem v tem obdobju je bila gostilna Pri zlati zvezdi,²³ po vsej verjetnosti pa je v trgu v tistem času obstajalo še več bolj in manj imenitnih gostiln.

Takrat je država začela posegati v tradicionalne oblike družabnosti in spodbujati patriotska slavlja.²⁴ Tako so začeli praznovati cesarjev god in rojstni dan, slavlje je potekalo v obliki slavnostne maše v farni cerkvi, ki so se je udeležili vsi lokalni veljaki in uradništvo, ki je službovalo v kraju.

V predmarčni dobi je na Štajerskem sicer začelo postopoma rasti število društev, ki so bila tako dobrodelne, podporne in družabne narave.²⁵ Ta društva so delovala predvsem v večjih mestih, medtem ko razpoložljivi viri za Laško v tem obdobju ne omenjajo nobenega.

¹⁸ Gorazd Makarovič, Prehrana v 19. stoletju na Slovenskem, *Slovenski etnograf* 33/34 (1988/1990), 141.

¹⁹ Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Göthova topografija, GT 175.3, str. 10. Velike, več dni trajajoče pojedine ob kolinah so bile značilne tudi za nekatere kraje na Kozjanskem (Dobje, Jelše). Makarovič, Prehrana v 19. stoletju, 144.

²⁰ Göthova topografija GT 175.3, str. 12.

²¹ GT 175.3, str. 12.

²² GT 175.3, str. 10.

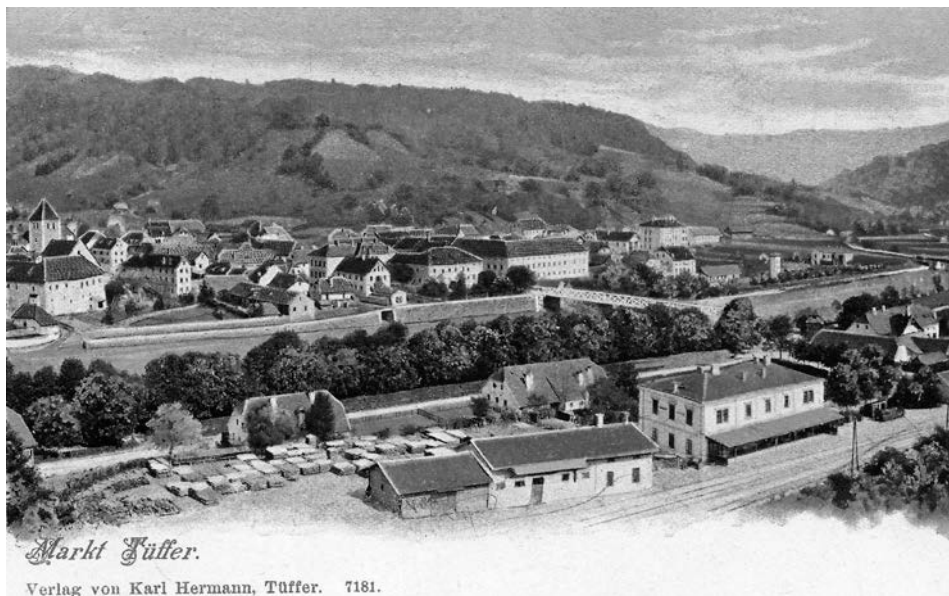
²³ GT 175.2, str. 3.

²⁴ Prav tam, 29.

²⁵ Janez Cvirn, Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880), *Zbornik Janka Pleterškega* (Ljubljana, 2003), 143–145.

POJAV PRVIH DRUŠTEV

Po marčni revoluciji je prišlo do nekaterih gospodarskih in družbenih sprememb. V državi sta, od marčne revolucije do uvedbe oktroirane ustave, tj. 7. 3. 1849, in uvedbe neoabsolutizma, vladali svoboda tiska in združevanja, hkrati pa se je državna oblast lotila modernizacije države, s katero je želela spodbuditi gospodarski razvoj. Skupaj z gospodarskim in družbenim razvojem pa se je začela spreminjati tudi družabnost. Vzporedno z industrializacijo je prišlo do postopne ločitve dela in prostega časa. Družabnost je tako postala del prostega časa, prišlo pa je tudi do ostrejšje ločitve med javnim in zasebnim življenjem. Pojavile so se nove oblike družabnosti, vezane izključno na prosti čas, vodilno vlogo pri oblikovanju novih oblik družabnosti pa so prevzela društva.²⁶

Slika 1: Laško leta 1903 (Arhiv Muzeja Laško)

V okvir modernizacije države sta sodila tudi razvoj premogovništva in gradnja južne železnice. Z njo je država želela spodbuditi gospodarski razvoj. Gradnja železniške proge Dunaj–Trst je bila za tiste čase ogromen projekt, zato so ob otvoritvi odseka Celje–Ljubljana pripravili tudi temu primerno slovesnost. Ta je potekala na rojstni dan cesarja Franca Jožefa,

²⁶ Cvirn, Družabno življenje celjskega meščanstva v 19. stoletju, 29.

18. 8. 1849. V ta namen so svečano okrasili vse železniške postaje in uredili njihovo okolico, tudi železniško postajo v Laškem. Progo je odprl nadvojvoda Albreht.²⁷ Na železniški postaji se je zbrala množica ljudi od blizu in daleč, nadvojvoda je na postaji izstopil in pregledal častno stražo in narodno gardo, daljši postanek pa je karavana naredila v Zidanem Mostu.²⁸

Že prej omenjeni svobodi tiska in združevanja sta spodbudili nastanek različnih političnih društev, dejavnost starih društev ni zamrla, v ospredje pa so stopila politična društva.²⁹ Vendar sta svobodi tiska in združevanja trajali le kratek čas, do oktroirane ustave, 7. 3. 1849, in uvedbe neoabsolutizma.

V času neobsolutizma je bilo strogo prepovedano kakršno koli politično delovanje, posledično so bila prepovedana tudi politična društva. Država je imela močan nadzor nad informacijami, mnenjem in ravnanjem ljudi. Leta 1852 je začel veljati nov društveni zakon, po katerem je vsako društvo za svoj obstoj potrebovalo državno koncesijo, tako so onemogočili delovanje čistih političnih društev. Po koncu neoabsolutizma je društveni zakon iz leta 1852 še ostal v veljavi, a se je liberaliziralo njegovo izvajanje.³⁰

Leta 1867 je prišel v veljavo novi Zakon o društvih, ta je sicer uveljavil svobodo društev, vendar je država do neke mere še zmeraj nadzorovala njihovo ustanavljanje.³¹ Nepolitična društva so v času po letu 1867 lahko delovala bolj ali manj svobodno, najbolj številna izmed njih so bila predvsem verska, dobrodela, podporna in družabna društva.³²

Število društev in število njihovih članov je še posebej na Štajerskem po letu 1867 močno naraščalo, to je veljalo predvsem za glasbena, pevška in družabna društva.³³ Na novo pa so začeli ustanavljati tudi bralna in telovadna društva, ki so predvsem na spodnjem Štajerskem dobila nacionalno konotacijo.³⁴

Sredi 19. stoletja sta v Laškem obstajali dve društvi, ki sta prvega maja leta 1854 sodelovali pri svečanem odprtju takratnega zdravilišča Franca Jožefa Laško. Karel Valentinič v trški kroniki Laškega opisuje, kako je potekalo svečano odprtje zdravilišča, na katerem sta sodelovala trška godba

²⁷ Janez Cvirn in Andrej Studen, »*Ko vihar dirjajo hlaponi*«. *K socialni in kulturni zgodovini železnice v 19. stoletju* (Ljubljana, 2001), 22–23.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam, 145.

³⁰ Cvirn, *Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880)*, 148–149.

³¹ Ernst Bruckmüller, *Sozialgeschichte Österreichs* (Wien, München, 1985), 389.

³² Cvirn, *Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880)*, 147–148.

³³ Prav tam, 149.

³⁴ Prav tam.

s pevci in pevkami ter strelsko društvo, katerega člani so bili ugledni Laščani.³⁵ Med člani strelskega društva je bil tudi takratni lastnik zdravilišča Leopold Rödl.³⁶

V sklopu otvoritve zdravilišča je laški dekan in nadžupnik Anton Žuža blagoslovil zdraviliški bazen.³⁷ V ta namen so postavili tudi ogromen mlaj. Odprtja se je udeležilo veliko trških honoracijev in slavnostnih gostov. Popoldne je potekalo živahno ljudsko slavlje, na katerem so glasbeniki igrali na improviziranem odru, zabava pa je trajala do poznih večernih ur.³⁸

Tako kot na celotnem spodnjem Štajerskem je število društev v Laškem po letu 1867 precej naraslo. Od društev, ki so delovala na področju družabnosti, je bila leta 1869 ustanovljena laška čitalnica, leto kasneje je bilo ustanovljeno gasilsko društvo, v prvi polovici 70. let 19. stoletja pa tudi moško pevsko društvo Liedertafel in moški pevski oktet.

DRUŽABNO ŽIVLJENJE V LAŠKEM KONEC 19. STOLETJA

Konec 19. stoletja so družabno življenje prebivalcev Laškega močno zaznamovale nacionalne razmere na takratnem spodnjem Štajerskem. Nemci in Slovenci so živeli skorajda povsem ločeno drugi od drugih, vsaj kar se javnega življenja tiče. Tako so v trgu delovala nemška in slovenska nacionalna društva, nemški otroci so hodili v nemško, slovenski otroci pa v slovensko šolo. Na društvenih prireditvah so Slovenci zbirali denar za otroke iz slovenske šole, Nemci za nemške otroke.³⁹ Na zasebnem nivoju pa stvari vendarle niso bile tako skrajno zaostrene in so nemški in slovenski prebivalci trga sodelovali med seboj, saj je bilo Laško majhen trg in je bilo sodelovanje med obema skupnostma skorajda nujno, vsaj kar se gospodarskega področja tiče. Ker so med obrtniki in trgovci prevladovali Nemci, podeželsko prebivalstvo pa je bilo izključno slovensko, so morali sodelovati, da so lahko preživeli. V trgu so obstajali tudi mešani zakoni med Nemci in Slovenci, nekateri Nemci so sodelovali v slovenskih društvenih dejavnostih in obratno.⁴⁰ Bili pa so tudi dnevi, ko so nacionalne razmere

³⁵ Jože Maček, *Laško skozi stoletja* (Celje, 2013), 240.

³⁶ Trška kronika, 1. knjiga, 31.

³⁷ Ignacij Orožen, *Orožnova zgodovina dekanije Laško* (Celje, Ljubljana, 2009), 60.

³⁸ Muzej Laško, *Trška kronika*, 4. knjiga, 16.

³⁹ Muzej Laško, *Bralno društvo Laški trg*, ba 49, str. 44; *Trška kronika*, 3. knjiga, 131.

⁴⁰ Včasih je tako sodelovanje za sabo potegnilo cel val ogorčenja sonarodnjakov s trga in celotne Štajerske.

v Laškem dosegle točko vrelišča. Takšni sta bili birmovanji v letih 1898 in 1904, ki sta se zaradi nacionalnih izgrediv slovenskih podeželskih fantov 'končali' na sodišču.⁴¹

Gostilne

Gostinski lokali so bili konec 19. stoletja prava središča družabnega življenja. Ljudje so vanje, bolj kot zaradi lakote in žeje, zahajali zaradi potrebe po druženju, saj so poleg hrane in pijače v njih bili deležni tudi plesa, petja in zabave.⁴²

Gostilne so se med sabo delile po kakovosti in po tem, katere skupine gostov so vanje zahajale. Tako so se gostilne delile na boljše gostilne, v katere so zahajali predvsem meščani, obrobne krčme ter na t. i. »pušelšanke«, ki so delovali na podeželju in kamor je zahajalo podeželsko prebivalstvo.⁴³ V meščanskih gostilnah so bile mize po navadi ločene po stanu in premoženju. Meščani so se v gostilnah zabavali ob pitju vina ali piva, igranju kart in kegljanju.⁴⁴ Občasno pa so v gostilnah, kljub negotovanju cerkve, prirejali tudi ples, na katerih so za glasbo skrbeli kar domači muzikanti.⁴⁵

Poleg tega pa so se gostilne med sabo razlikovale tudi po tem, kateri 'tip' prebivalstva je vanje zahajal. Laški Nemci so imeli svoje društvene gostilne, v katerih so prirejali društvene prireditve, Slovenci pa svoje. Laško je konec 19. stoletja imelo sedem gostiln in en hotel. Tako so imeli približno eno gostilno na 100 prebivalcev. Če to razmerje primerjamo s sosednjim Celjem, kjer so imeli leta 1900 eno gostilno na 192 prebivalcev,⁴⁶ lahko ugotovimo, da je bila v tem pogledu gostinska ponudba v Laškem zelo dobra. Nemci so se zbirali v Hotelu Horiak, kasneje Henke (današnji Hotel Hum), kjer so zaradi velike dvorane potekale tudi vse prireditve nemških društev. Vsakdanja zbirališča Nemcev so bile tudi gostilne Friedrich (Friedrich I in Friedrich II), Povše, Flösser, Weber, Bast in gostilna Gradt.⁴⁷ V gostilni

⁴¹ Trška kronika, 2. knjiga, 8, 38.

⁴² Janez Cvirn, *Aufbiks!: Nacionalne razmere v Celju na prelomu 19. v 20. stoletje* (Celje 2006), 21.

⁴³ Cvirn, *Aufbiks!*, 21–23.

⁴⁴ Cvirn, *Družabno življenje celjskega meščanstva v 19. stoletju*, 28.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ V Celju je bila leta 1900 ena gostilna na vsakih 192 prebivalcev. Glej: Janez Cvirn, *Aufbiks! Nacionalne razmere v Celju na prelomu 19. v 20. stoletje*, 21.

⁴⁷ Zgodovinski arhiv Celje, ZAC, Juro Kisslinger, 1012, Juro Kisslinger, Laško nekoč in danes, rokopis, 46.

Drolz so imeli urejeno tudi posebno sobo za gospodo, da so se lahko boljše družbe ločile od preostalih gostov v gostilni.

Kot slovenski gostinski lokal je služila pivovarniška pivnica, ki se je nahajala v prostorih današnjega Hotela Savinja, njen lastnik pa je bila družina Kukec.⁴⁸

Seveda pa ne smemo pozabiti, da je gostinsko ponudbo ponujalo tudi zdravilišče, kamor so zahajali predvsem turisti, poleg zdravilišča so nekateri gostišča (Hotel Henke in gostilna Flösser) nudila svojim gostom tudi dobro opremljena prenočišča.⁴⁹

Plesi, veselice in druge družabne prireditve

V uglednejših gostilnah so ob različnih prireditvah igrale godbe, v manj uglednih pa tamburaši, ljudski godci in popotni muzikanti.⁵⁰ Tamburaških orkestrrov so se posluževali predvsem slovenski organizatorji veselic, ki so jih prirejali v okviru Bralnega društva. Koncerti tamburaških orkestrrov so bili v Pivnici, koncertiral je domač tamburaški orkester, ki je v Laškem nekaj časa deloval v okviru Bralnega društva, večkrat pa so v Laškem gostovali tudi tamburaši iz Šmartnega pri Litiji. Druge oblike zabave, ki so potekale v gostilnah, so bili še plesi, t. i. Hausball. Največkrat so jih organizirala društva v sodelovanju z gostilničarji ali pa kar gostilničarji sami. Številčnejša je bila udeležba na plesih, ki so jih prirejala društva, kot pa na tistih plesih, ki so jih organizirali gostilničarji sami.⁵¹ Elitnejši plesi, ki so jih organizirala društva, so bili zaprte narave in so nanje lahko prišli le tisti, ki so imeli pisno vabilo. Precej živahni so bili plesi v Hotelu Horiak. Eden takih je bil »Kmečki ples«, ki je bil razdeljen na dve prizorišči. V gosposki sobi je potekal klasični ples z orkestrom, v drugem prostoru pa kmečki ples ob zvokih »češke glasbe«. Udeleženci plesa so morali biti oblečeni v zgornještajersko narodno nošo in tudi vabilo je bilo napisano v štajerskem nemškem narečju.⁵² Plese so prirejala vsa večja društva v Laškem (Gasilsko društvo, moško pevsko društvo Liedertafel, Čitalnica in Bralno društvo). Bralno društvo je v prostorih Pivnice prirejalo tudi veselice, vin-

⁴⁸ Prav tam, 47.

⁴⁹ Baron Thalherr, *Fremdeführer von Cilli und Umgebung*, (Cilli, 1875), 100.

⁵⁰ Cvirn, *Aufbiks!*, 37.

⁵¹ Prav tam, 39.

⁵² Trška kronika, 1. knjiga, 36, 52.

ske trgatve in miklavževanja. Miklavževanja so na Slovenskem potekala po približno enakih vzorcih. V Ljubljani se je na primer miklavževanje začelo s prihodom Miklavža z angeli v dvorano, Miklavž je imel šaljiv govor, udeležencem plesa je razdelil darila, zatem pa se je začel ples.⁵³

Drugačen tip prireditev pa so bile veselice in vinske trgatve, ki so se jih udeleževali predvsem ljudje s podeželja, uglednejši meščani pa so nanje prišli le, če so imele dobrodelni značaj.⁵⁴

Veselice so v Laškem prirejale predvsem slovenska društva. Udeleževali so se jih le slovenski prebivalci.⁵⁵ Teh pa je bilo v trgu bolj malo, zato družbeno razslojevanje med bolj in manj uglednimi udeleženci ni bilo mogoče. Tako so se podeželani kot tudi meščani brez zadržkov zabavali skupaj. Veselice so se, za razliko od drugih družabnih prireditev, ki so potekale ob sobotah zvečer (nedelja je bila dela prost dan), začele ob nedeljah popoldne in so trajale vse do ponedeljka zjutraj, zato da so se jih lahko udeležili tudi ljudje s podeželja.⁵⁶ Začenjale so se s petjem, šaljivim programom in glasbo, ki ji je sledil ples, velikokrat pa so se veselice končale tudi z množičnim pretepom.

Vabilo na eno od takšnih veselic je bilo objavljeno tudi v *Narodnem listu*, 21. 11. 1912:

*Bralno društvo in Ciril-Methodova podružnica (V prid fondu za podpiranje revnih šolskih otrok laške slovenske okoliške šole) prirejata v nedeljo, dne 24. novembra v prostorih pivnice veliko ljudsko veselico, katera obeta imeti sila zabaven in velemičen potek. Na sporedu bodo n. pr. med drugim koncertne, pevske in godbene točke, humoristični kupleti in komični prizori, kuriozitetni muzej, orientalna krasotica, srečelov, šaljiva pošta, bitka s konfeti, ples, itd. Svirala bode dobro znana trboveljska narodna godba. Iz posebne velikodušnosti nam je naklonil svoje požrtvovalno sodelovanje tudi odlični pevski kvartet iz Ljubljane, ki bode po svoje na najlepši način povzdignil sijaj veselice. Začetek isto ob 4. uri popoldne. Vstopnina za osebo znaša 60 vin. Prosimo slovensko občinstvo kolikor možne številčne udeležbe!*⁵⁷

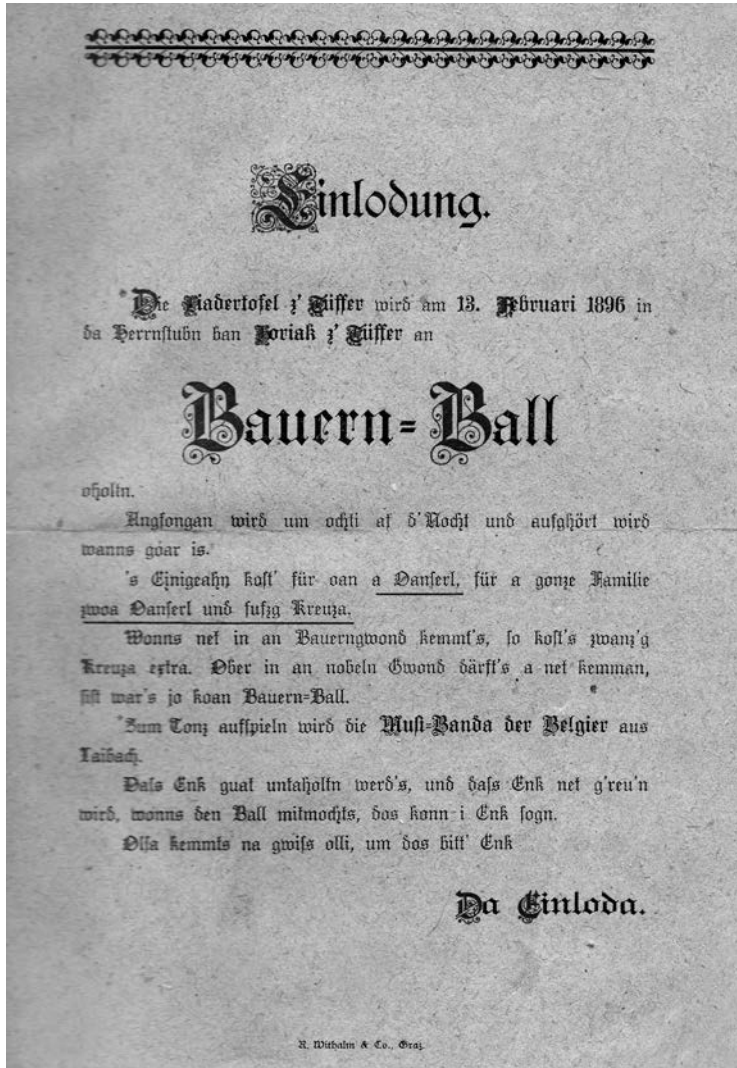
⁵³ Damjan Ovsec, *Oris družabnega življenja v Ljubljani, od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne*, (Ljubljana, 1979), 70, 71.

⁵⁴ Janez Cvirn, *Aufbiks!*, 39.

⁵⁵ Veselic so se redno udeleževali tudi kmetje iz bolj oddaljenih vasi, kot so Vrh nad Laškim in Šentrupert.

⁵⁶ Cvirn, *Aufbiks!*, 38.

⁵⁷ *Narodni list*, 21. 11. 1912, 4.

Slika 2: Vabilo na »Kmečki ples« iz leta 1896
(Muzej Laško, Trška kronika, 2. knjiga, str. 53)

Danes malo manj znana oblika zabave so bile t. i. vinske trgatve. To je bil ples, ki je posnemal trgatve grozdja. Vinskih trgatve so se udeleževali predvsem slovenski prebivalci in so potekale v mesecu oktobru. V celjskih okoliških gostilnah so na strop prostora napeljali žice, jih ovili s trtami in nanje obesili grozdje. Strop je tako predstavljal vinograd, v katerem je bila kraja grozdja strogo prepovedana. Plesalci so tako med plesom morali na skrivaj utrgati grozd. V dvorani pa se je nahajal tudi »policaj«, ki je takšne tatove prijel in jih odpeljal k »notarju«, če tat ni hotel plačati kazni,

pa so ga odpeljali v »zapor«.⁵⁸ Večere so si meščani krajšali predvsem z družabnimi prireditvami, kot so bili plesi. Sezona plesov se je začela s silvestrovanjem in je trajala vse do pusta. Silvestrovanja so v Laškem večinoma prirejala društva (Moško pevsko društvo, Gasilsko društvo, Bralno društvo). O silvestrovanju Moškega pevskega društva je 7. 1. 1890 poročal celo graški časnik *Tagespost*:

Tukajšnja »Liedertafel« je v prostorih hotela Horiak na silvestrski večer organizirala tombolo. Program je bil nadvse bogat in pester, končal se je šele ob enih zjutraj. Izpeljalo ga je pevsko društvo, več ljubiteljev in Laška godba. Posamezne točke je celotno občinstvo lepo sprejelo, še posebej velik aplavz so poželi štirje mladi violinisti. Med pevske točkami je potrebno omeniti dobro odpet valček: »Vino, ženka in pesem« in šaljiv kvintet »Italijanska solata«, ki je bil, kljub njegovi naporni dolžini, resnično precizno izveden. Prava štajerska ljudska pesem »Moje mlado življenje« Pommerja, je bila zelo dobro izvedena v oktetu, vseeno pa menimo, da bi lahko bil drugi del, kljub nasprotujočim si pogledom komponistov, izveden bolj sveže in ljudsko. Tombola se je začela šele ob pol desetih. ... Polnoč in z njo začetek novega leta je pozdravil predsednik društva s prisrčnim nagovorom in stoglasno zdravico novemu letu, ko je zven kozarcev napolnil dvorano. ... Kot po navadi se je slavlje končalo s plesom, ki je trajal vse do jutra.⁵⁹

Pustne prireditve pa so bile bolj v domeni gostilničarjev. V Laškem so različne pustne prireditve trajale več dni, vse do pepelnične srede. V dneh pred pustom je potekalo več pustnih plesov, ki so bili eni bolj, drugi manj elitni. Od 7. do 25. februarja 1909 so se v Laškem po različnih gostilnah zvrstili štirje plesi v maskah ali redute, ki so imeli vsak svojo tematiko (npr. lovski ples, živinski sejem, ipd.). Na vseh je goste zabaval domači ansambel Šramel, sestavljali so ga trije godci, ki so igrali na harmoniko, kitaro in violino. Na pustni dan je skozi trg potekala povorka različnih mask, ki so jo prišli opazovat vsi tržani. Obdobje pustnih zabav se je končalo na pepelnično sredo, ko so v sprevodu, ki ga je vodil »pastor«, pokopali pusta.

⁵⁸ Janez Cvirn, *Aufbiks!*, 38, 39.

⁵⁹ Trška kronika, 1. knjiga, 35.

Slika 3: Vabilo na pustni ples leta 1905
(Muzej Laško, Trška kronika, 2. knjiga, str. 55)

Pokop so izvedli tako, da so pusta s trškega mostu vrgli v Savinjo.⁶⁰ Pustno rajanje se je zaključilo na pepelnico zvečer, ko je Moško pevsko društvo priredilo t. i. »Heringsschmaus« v hotelu Horiak.

Promenada

Promenada je bila na prelomu stoletja običajna oblika druženja povsod po habsburški monarhiji.⁶¹ Udeleževali so se je vsi sloji in skupine prebivalstva, revni, bogati, stari in mladi.⁶² To je bila priložnost za druženje in spoznavanje novih ljudi. Ljudje so promenado obiskovali v manjših skupinah, ki so bile še posebno pri mladih ločene po spolu. Bili sta dve vrsti promenade, in sicer vsakodnevna, ki je potekala pozno popoldne, in nedeljska, ki je potekala ob nedeljah dopoldne.⁶³ Ta je bila še posebej pomembna in praznična. Udeležila se je celotna družina.⁶⁴ Po končani

⁶⁰ Trška kronika, 3. knjiga, 76.

⁶¹ Janez Cvirn, Andreja Rihter, *Biser na Savinji. Celje na starih razglednicah* (Celje, 1993), 70.

⁶² Janez Cvirn, *Aufbiks!*, 54.

⁶³ Katja Jerman, Promenada v Ljubljani, *Zgodovina za vse* 9, št. 1 (2002), 45–47.

⁶⁴ Prav tam, 48.

promenadi so ljudje odšli v kavarno ali gostilno.⁶⁵ Promenada je imela poleg družabnega tudi 'razkazovalni' značaj. To še posebej velja za nedeljsko promenado. Zanje so ljudje oblekli svoja najboljša oblačila.⁶⁶ Premožne dame so razkazovale najnovejšo modo z razkošnimi svilenimi oblekami živih barv, ki so jih krasile različne čipke, vezenine, trakovi in pentlje. Na glavi so nosile velike klobuke, na katerih so imele okrasno perje in cvetlice. Seveda pa je bil nepogrešljivo sredstvo razkazovanja tudi nakit.⁶⁷ Moški pa so svoj ugled in premoženjsko stanje razkazovali z oblekami temnih barv, ki so bile sestavljene iz suknjiča, telovnika in dolgih hlač. Pod obleko so nosili srajce s trdimi ovratniki in manšetnimi gumbi. Na glavi so imeli cilindar ali polcilindar, pri hoji pa so si pomagali s sprehajalnimi palicami.⁶⁸ Premožnejši so si svoje obleke naročili pri krojačih v deželni prestolnici Gradec, manj premožni pa so se morali zadovoljiti z oblekami domačih krojačev. Nedeljska promenada je bila pomemben družabni dogodek in tudi prava paša za oči.

Čeprav Laško ni bilo mesto, se je vseeno ponašalo s promenado. Ta naj bi potekala od trga pred železniško postajo, mimo Hotela Horiak preko mostu in nato po trgu mimo cerkve, končala pa naj bi se nasproti zdravilišča pri Žegnanem studencu.⁶⁹ Neke vrste promenada je potekala tudi v zdraviliškem parku, kjer je med sezono dvakrat dnevno koncertiral zdraviliški orkester; a te promenade so se udeleževali predvsem zdraviliški gostje.⁷⁰

Glasbene in gledališke prireditve

V Laškem profesionalno gledališče ni obstajalo. So pa gledališke igre uprizarjale nemške in slovenske amaterske gledališke skupine. Slovenske predstave so izvajali le v Pivnici in v prostorih Kukčeve pivovarne, nemške pa v hotelu Horiak.

Slovenska amaterska gledališka skupina je delovala v okviru Bralnega društva in je bila precej dejavnejša od nemške. V letih 1894–1912 so

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Prav tam, 48.

⁶⁷ Maja Ilich, Nekaj o modi v slovenskem časopisju na prelomu stoletja (1895–1915), *Zgodovina za vse* 6, št. 2 (1999), 98.

⁶⁸ Prav tam, 99.

⁶⁹ Trška kronika, 1. knjiga, 39a.

⁷⁰ Trška kronika, 3. knjiga, 95.

uprizorili več kot 20 gledaliških predstav, med katerimi so prevladovale veseloigre.⁷¹ Predstave so bile vedno dobro obiskane, nekatere od njih so doživele celo večkratne uprizoritve.

Nemška amaterska gledališka skupina je v obdobju 1889–1914 uprizorila 16 različnih predstav, ki pa so bile precej slabo obiskane. Večina iger, ki sta jih uprizorili obe gledališki skupini, je bila enodejank, tako da so velikokrat odigrali kar dve različni gledališki igri v enem večeru. Enodejanke in ljudske igre so bile v tem obdobju zelo priljubljene pri širšem občinstvu, medtem ko zanimanja za zahtevnejše predstave med občinstvom ni bilo.⁷²

Eden takšnih gledaliških večerov je bil 19. 5. 1911, ko so člani nemške amaterske gledališke skupine v hotelu Horiak odigrali dve veseloigri, in sicer »Eine Soirée bei Hauptmanns« in »Die kleine Pepita«. Za glasbo je med odmori skrbela trška godba, ki je delovala v okviru moškega pevskega društva »Liedertafel«. Čeprav sta bili igri dobro zrežirani, je bil obisk precej slab.⁷³

Kljub temu da sta v Laškem delovali dve narodnostno ločeni gledališki skupini, nekateri diletantski igralci te razmejitve niso jemali tako zelo resno. Tako so v nemški gledališki skupini delovali nekateri člani Bralnega društva, v slovenski gledališki skupini pa nekateri nemški prebivalci trga. Prav sodelovanje slednjih pa je bilo povod za pravo ogorčenje spodnještaterskih Nemcev nad Nemci v Laškem, ki so ga jasno izrazili v časopisih *Grazer Blatt* in *Ostdeutschen Rundschau*, kjer je pisalo, da so laški Nemci zakrivili narodno izdajo in zanemarili svojo državljansko dolžnost, saj niso preprečili izvedbe gledališke predstave slovenskega Bralnega društva, v kateri sta za nameček nastopala še dva laška Nemca.⁷⁴

Koncerte so v Laškem prirejale predvsem domače pevske in glasbene zasedbe, tu pa tam pa je v goste prišel tudi kakšen tuj orkester. Največkrat so v Laškem gostovali Orkester celjskega glasbenega društva, pevci celjskega Liederkranza, Moškega pevskega društva in Slovenskega pevskega društva.

Domače pevske in glasbene zasedbe so bile: moško pevsko društvo »Liedertafel«, Slovenski pevski zbor, ki je deloval v okviru bralnega društva,

⁷¹ Muzej Laško, Bralno društvo Laški trg, ba 49, ba 50.

⁷² Enostavne uprizoritve so bile zelo priljubljene in dobro obiskane tudi v sosednjem Celju, medtem ko so imele zahtevnejše uprizoritve zelo slab obisk in jih gledališke skupine zaradi tega niso uprizarjale. Cvirn, *Aufbiks!*, 67–69.

⁷³ Trška kronika, 3. knjiga, 141–143.

⁷⁴ Trška kronika, 1. knjiga, 19.

Salonski orkester, Moški pevski oktet, Godba na pihala, Laški Schrammeln in Tamburaški orkester.

Glasbene prireditve so se odvijale v Pivnici in Hotelu Horiak. Sestavljene so bile iz kulturnega programa, pevske in glasbene točke, ki sta jih izvajala pevski zbor in salonski orkester (včasih je namesto njega igrala tudi Zdraviliška godba ali Godba celjskega glasbenega društva), dobrodelne tombole in plesa, ki se je po navadi končal šele v zgodnjih jutranjih urah. Na glasbenem področju je bilo najbolj dejavno moško pevsko društvu Liedertafel, v okviru katerega je deloval tudi salonski orkester, društvenih prireditev so se udeleževali vsi laški Nemci, zdraviliški gostje, gostje iz Celja, Zidanega Mostu in Hrastnika. Tovrstnih prireditev se je udeležilo tudi do 200 gostov.

V trški kroniki lahko preberemo sledeč zapis o poletnem koncertu moškega pevskega društva »Liedertafel«, ki je bil 28. 7. 1906 v dvorani hotela Horiak:

Včeraj je moško pevsko društvo »Liedertafel« v dvorani hotela Horiak priredilo poletni koncert. Program je bil zelo bogat, pevske točke pa precizno izvedene. Večera se je udeležilo veliko število gostov, meščani in uradniki iz trga in okolice, gostje iz Hrastnika, Zidanega Mostu, zdraviliški gostje ter turisti. Poleg domačega moškega pevskega zbora, ki ga je vodil nadučitelj Karel Valentinič, so na večeru nastopili še gostje, tenorist gospod J. Boehm s pianistko gospodično Elso Fehleisen iz Ljubljane, pianistka Adolphine Weber in zdraviliška godba. Uradnemu delu večera je sledil še ples do zgodnjih jutranjih ur, namenjen mladini.⁷⁵

Šport

Šport je na prehodu v 20. stoletje postal pomemben del kulture višjega meščanskega sloja. Z določenimi športi, kot je tenis, se je del salonske kulture preselil na zunanja igrišča. S športom so se najprej začeli ukvarjati v letoviščih, kasneje pa tudi v mestih.⁷⁶

Kljub temu da je bilo Laško dodobra oddaljeno od metropol, pa je imelo zelo zadovoljivo športno infrastrukturo, ki je sledila modnim muham takratnega časa in je ponujala rekreacijo tudi najbolj petičnim športni-

⁷⁵ Trška kronika, 2. knjiga, 90–93.

⁷⁶ Borut Batagelj, *Izum smučarske tradicije: kulturna zgodovina smučanja na Slovenskem do leta 1941* (Ljubljana, 2009), 71, 72.

kom iz meščanskih vrst. Tako so se v Laškem nahajala kar tri kegljišča in teniško igrišče.⁷⁷ V zdravilišču so imeli še dve kegljišči, dve teniški igrišči, jahalnico in seveda bazen.⁷⁸ Tenis je bil priljubljen šport tudi med Laščani, pri igranju tenisa igralci namreč niso le 'urili telesa', temveč so istočasno ustvarjali tudi medčloveške vezi in uveljavljali poslovno-zasebne interese.⁷⁹

Poleti so Laščani in turisti lahko plavali tudi v Savinji. Leta 1903 je Laško olepševalno društvo nasproti zdravilišča zgradilo dve kopalni hišici, ki so ju gostje lahko uporabljali v zameno za simbolično vstopnino. Ženska kopalna hišica je bila na prostoru pod župniščem, kjer danes stoji Črni most, moška pa malo više v smeri Žegnanega studenca.⁸⁰

V kopalnih hišicah je bilo urejenih več posameznih kabin, iz katerih je obiskovalec lahko po stopnicah šel direktno v Savinjo. V kabinah pa je bilo na voljo tudi sveže perilo.⁸¹ Kopanje je bilo seveda strogo ločeno po spolu, približevanje moških in ženskih kopalcev v vodi ali na rečnem bregu pa strogo prepovedano.⁸² Moški in ženske se pri kopanju med sabo niso smeli ogledovati. Medtem ko so se namakali v osvežujoče hladni Savinji, so kopalci med sabo seveda prijetno kramljali in se šalili. Mlajši kopalci pa so verjetno kdaj na skrivaj pokukali proti ženskemu kopalnišču, kjer se je v vodi hladila tudi kakšna brhka gospodična. Kopeli v Savinji so bile seveda mnogo hladnejše od kopanja v zdraviliški termalni vodi, temperatura Savinje se je v poletnih mesecih gibala okoli 22 °C.⁸³ Kopalne hišice so uporabljali predvsem izletniki, ki so v Laško prišli iz sosednjega Celja, ter turisti, med njimi pa se je seveda znašel tudi kakšen domačin. Natančnih podatkov o tem, kdo od domačinov je obiskoval kopalne hišice na Savinji, nimamo. Lahko pa na podlagi delovanja olepševalnega društva, ki je bilo nemško nacionalno usmerjeno, sklepamo, da so se nacionalne razmejitve poznale tudi tukaj in so kopeli na Savinji bolj obiskovali nemški, kot pa slovenski prebivalci trga. Število kopalcev je bilo seveda precej odvisno od vremena. Kopalna sezona je trajala od maja do septembra.⁸⁴ V vročih poletnih dneh je kopeli dnevno obiskalo tudi po 70 kopalcev.⁸⁵

⁷⁷ Maček, *Laško skozi stoletja*, 243.

⁷⁸ Edo Jelovšek, *Preteklost in razvoj termalnega kopalnišča v Laškem*, *Laški zbornik 2002* (Laško, 2002), 182.

⁷⁹ Borut Batagelj, *Izum smučarske tradicije*, 72.

⁸⁰ Trška kronika, 2. knjiga, 23.

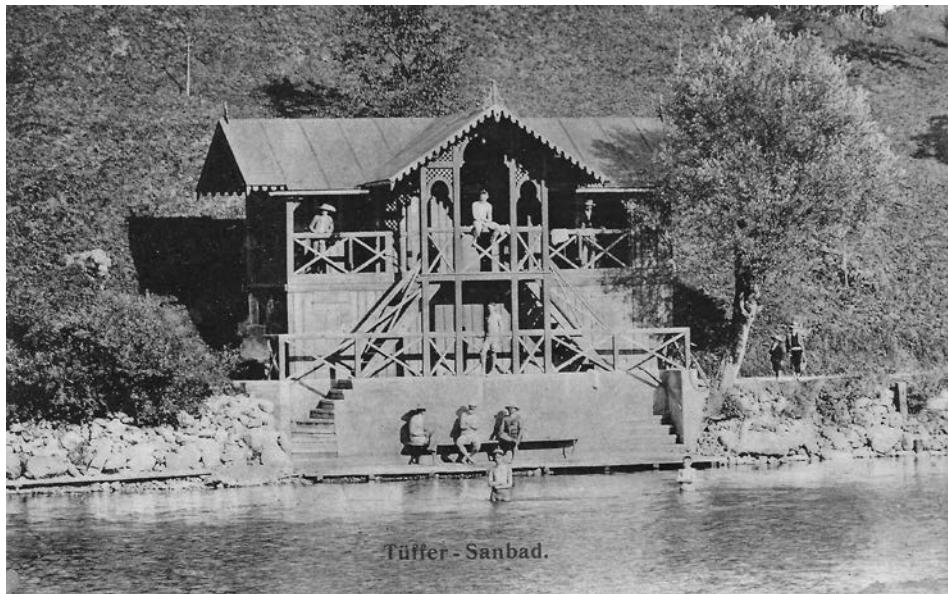
⁸¹ Prav tam, 98.

⁸² Cvirn, Rihter, *Biser na Savinji, Celje na starih razglednicah*, 93.

⁸³ Trška kronika, 2. knjiga, 136.

⁸⁴ Prav tam, 98, 21.

⁸⁵ Trška kronika, 2. knjiga, 98.

Slika 4: Moška kopalna hišica ob Savinji leta 1907
(Muzej Laško, Trška kronika, 2. knjiga, str. 126)

Od zimskih športov je bilo med laškimi Nemci priljubljeno drsanje. Na splošno je bilo drsanje prva aktivnost meščanov, ki so jo ti pozimi izvajali na prostem.⁸⁶ Drsališča so si Laščani uredili kar na zamrznjenih mlakah ob Savinji, ena takšnih se je nahajala pod Žegnanim studencem.⁸⁷ Za drsanje pa so uporabljali tudi zamrznjen Kukčev ribnik ob pivovarni.⁸⁸

Laško razen kegljaškega kluba, strelskega društva in Lovske družbe ni premoglo kakšnega drugega športnega društva. Prav slednja pa je bila precej dejavna tudi na družabnem področju, saj so izčrpani laški lovci 'jago' navadno zaključili v eni izmed trških gostiln, kjer so imeli krepak obed, ki mu je sledilo popivanje. Ena takšnih 'jag' je bila tudi 15. marca 1904, ko so v okoliških gozdovih ustrelili poslednjega jelena na tem območju. Jelena so nato okrašenega s smrekovimi vejicami, telohom in bodikami pripeljali v trg, kjer so jih sprejeli z velikim navdušenjem in puškinimi salvami. Udeleženci lova so se s svojim velikim ulovom tudi fotografirali, nato pa so pozno v noč proslavljali dober ulov v Hotelu Henke. Naslednji dan so veseljačenje nadaljevali v eni izmed gostiln, kjer so si privoščili jelenji golaž.⁸⁹

⁸⁶ Borut Batagelj, *Zima: od strahu k veselju* (Celje, 2010), 22.

⁸⁷ Maček, *Laško skozi stoletja*, 243.

⁸⁸ Trška kronika, 1. knjiga, 33.

⁸⁹ Trška kronika, 2. knjiga, 78–80.

Slika 5: Ulov jelena leta 1904 (Muzej Laško, Trška kronika, 2. knjiga, str. 80)

Izleti

Izleti na podeželje so postali v 19. stoletju zelo popularni in so bili pomemben del t. i. poletne svežine.⁹⁰ Izletništvo je postalo ljudem še dostopnejše po letu 1895, ko je država sprejela novelo zakona o nedeljskem počitku.⁹¹ Z njim se je pri nas začel uveljavljati dela prost nedeljski dan, kot ga poznamo še danes.⁹² Ob nedeljah se je srednji in višji sloj meščanstva poleg obiska maše, promenade, različnih prireditev in obiska gostilne, podal tudi na kakšen izlet. Nanje so hodili predvsem v poletnem času. Na krajše izlete so se odpravili popoldne po kosilu, če pa so si zadali kakšen bolj oddaljen cilj, so se tja odpravili že zjutraj. Priljubljene izletniške točke Laščanov so bile: obisk gostilne Hermann v Spodnji Rečici, Slap v Medvedovi soteski z gostilno pri Slapu Stegenšek v Tevčah,⁹³ Rimske Toplice,

⁹⁰ Andrej Studen, *Iz avanturizma v turizem, Slovenska novejša zgodovina*, ur. Jasna Fischer (Ljubljana, 2006), 1. zv., 92.

⁹¹ Andrej Pančur, *Nedeljski počitek, Slovenska kronika XIX. stoletja*, ur. Janez Cvirn (Ljubljana, 2003), 3. zv., 32.

⁹² Prav tam, 33.

⁹³ Ta izletniška točka je med Laščani bolj znana in priljubljena postala šele po letu 1894, ko so tod mimo zgradili občinsko cesto.

Šmihel, Krištof, Kuretno in tudi malo bolj oddaljeni kraji, kot so Šmohor, Jurklošter, Vrh nad Laškim, Šentrupert in Sedraž.

Na izlete so ljudje hodili v manjših zaključenih družbah ali v velikih organiziranih skupinah, kadar so izlete prirejala društva. Na izlet so s seboj vzeli tudi nekaj hrane in odejo, da so si na koncu poti privoščili še piknik, čeprav so tam obiskali tudi kakšno gostilno.⁹⁴ Če je bil izlet množičen, je društvo v kateri od vaških gostiln organiziralo zabaven program z zborovskim petjem. Eden takšnih izletov je bil leta 1905. Na ta dan je bralno društvo organiziralo izlet v Tevče:

*Veselo in živahno je bilo preteklo nedeljo pri novi gostilni Stegenškovi v Tevčah. Blizu 100 izletnikov iz Laškega trga zbralo se je tam na vabilo »Bralnega društva« in poslušalo mile glasove naše lepe slovenske pesmi, ki jih je prednašal moški in mešani zbor društva katerega slednjega so omogočile gđč. učiteljice. Vsa čast jim! – Taki izleti so v tem času, ko se je polegla nekoliko nadležna vročina, jako pripravn in se ž njimi na najboljši način preživijo nedeljske popoldanske ure v lepi naši okolici.*⁹⁵

DRUŠTVA

Kot že vemo, je leta 1867 skupaj z decembrsko ustavo prišel v veljavo nov zakon o društvih, ki je omogočal ustanavljanje političnih društev in normalno politično življenje. A prejšnje strogo nadzorovano stanje se ni popolnoma izničilo, saj je država še vedno bdela nad ustanavljanjem društev. Da se je torej neko društvo lahko ustanovilo, je državna oblast najprej morala potrditi statut tega društva.

Nova zakonodaja je še istega leta sprožila ustanavljanje slovenskih čitalnic v večini spodnještajerskih mest in trgov. Čitalnice so imele pomembno vlogo pri krepitvi slovenske nacionalne zavesti med meščanskim in podeželskim prebivalstvom.⁹⁶ Poleg tega se je s svobodo združevanja odprl nov pomemben prostor oblikovanja nacionalne identitete. Tako so se začela prirejati masovna zborovanja (npr. tabori) in ustanavljati številna društva s politično konotacijo.⁹⁷ Na drugi strani so se medtem začela pospešeno razvijati nemška nacionalna društva, kot so bila kazina, pevska in telovadna

⁹⁴ Ovsec, *Oris družabnega življenja v Ljubljani*, 115.

⁹⁵ Muzej Laško, Bralno društvo Laško, ba 49.

⁹⁶ Cvirn, *Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880)*, 147–149.

⁹⁷ Bruckmüller, *Sozialgeschichte Österreichs*, 416.

društva, ki so, bolj kot na svoji primarni ravni, delovala predvsem na družabnem in političnem področju.⁹⁸

Večina društev je bila nacionalno opredeljenih, posledično so bila tako glavni nosilci nacionalnih razprtij. Najbolj nemško nacionalno usmerjen del meščanstva je postala stara meščanska elita, ali t. i. honoraciji.⁹⁹ Izrazito nemškonacionalna društva pa so bila predvsem telovadna društva, Schulverein, pevska društva in krajevne skupine društva Südmark.¹⁰⁰ Vsa ta nemško nacionalno usmerjena društva (razen telovadnega društva), kot tudi slovensko usmerjena čitalnica in podružnica družbe Svetega Cirila in Metoda, so bila v Laškem zelo dejavna.

Število društev na Štajerskem je po letu 1867 začelo strmo rasti, njihovo število se je od leta 1867 do leta 1873 početverilo.¹⁰¹ V manjših mestih je tako najbolj naraščalo predvsem število bralnih in gasilskih društev, tudi politična društva so bila na Štajerskem precej številčnejša kot na Kranjskem in Koroškem.¹⁰² Z naraščanjem števila društev se je začela spreminjati tudi njihova socialna konotacija. Če so društva v prvi polovici 19. stoletja imela izrazito elitistično funkcijo in so medse sprejemala le člane iz vrst socialne elite, so društva ob koncu 19. stoletja postala socialno veliko bolj odprta in so medse sprejemala vedno širše plasti prebivalstva.¹⁰³ To je bilo povezano s širitvijo volilne pravice leta 1882, takrat so volilno pravico dobili vsi moški državljani, ki so plačali najmanj 5 goldinarjev davka. Zato so politiki in društva začeli v svoje vrste novačiti predstavnike spodnjega srednjega razreda.¹⁰⁴ Ta populacija pa je predstavljala tudi ciljno populacijo za nacionalna gibanja.¹⁰⁵ Sprva so bila ta društva bolj liberalno usmerjena, njihov antipol pa so bila katoliška konservativna politična društva, ki so delovala predvsem na podeželju. Po avstrijskem porazu s Prusijo se je začel močno krepiti nemški nacionalizem, to pa se je odražalo tudi na društveni

⁹⁸ Cvirn, Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880), 147–149.

⁹⁹ Elisabeth Ulsperger, Model und Wirklichkeit. Zur kulturellen und politischen Praxis in Kleinstadten, *Kleinstadtbürgerthum in Niederösterreich, Horn, Eggenburg, Retz um 1900*, ur. Hannes Stekl (Wien, 1994), 67.

¹⁰⁰ Prav tam.

¹⁰¹ Cvirn, Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880), 150.

¹⁰² Prav tam, 147–150.

¹⁰³ Hans Peter Hye, Aussig – Eine Industriestadt am Rande des Reiches, *Kleinstadtbürgerthum in der Habsburgermonarchie 1862–1914* (Wien, 2000), 32.

¹⁰⁴ Jeremy King, *Budweisers into Czechs and Germans*, (Princeton University Press, 2002), 74.

¹⁰⁵ Prav tam, 78.

ravni. Tako so na primer prej liberalno usmerjena in nacionalno nevtralna ustavoverna društva dobivala vedno bolj nemško nacionalno konotacijo.¹⁰⁶

Zaradi zloma dunajske borze leta 1873 in s tem slabih gospodarskih razmer se je prej hiter razvoj društev nekoliko upočasil. Nov vzpon društev je sledil šele po prihodu Taaffejeve vlade.¹⁰⁷

V Laškem je od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne delovalo 25 različnih društev. Društvena dejavnost v Laškem je bila tako zelo razvita in se je lahko kosala z marsikaterim mestom v monarhiji.¹⁰⁸

Prvo znano društvo, ki je v Laškem delovalo že pred letom 1867 in ni bilo politične narave, je bilo strelsko društvo.¹⁰⁹ Prve podatke o njegovem obstoju imamo iz leta 1854.¹¹⁰ Drugo najstarejše znano društvo je bila Laška čitalnica, ustanovljena leta 1869, nato pa so ji sledila še številna druga društva: podružnica Štajerske kmetijske družbe, Gasilsko društvo, Moško pevsko društvo, Kreditno hranilno društvo Laško itd. (gl. tabelo 1).

Društva so vseskozi prirejala različne prireditve, na katerih so zbirali denar za slovensko ali nemško šolo, nemška društva so organizirala tudi t. i. *Sonnwendfeier*, na katerem so ob velikem kresu prepevali takrat prepovedane nemške nacionalne pesmi, kot je bila Bismarckova pesem in pesem *Wacht am Rhein*,¹¹¹ slovenska pa Ciril-Methodov kres, na katerem so

¹⁰⁶ Cvirn, *Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880)*, 151.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Število prebivalcev na društvo v nekaterih mestih v monarhiji.

Mesto	Leto	Število prebivalcev	Število društev	Število prebivalcev na društvo
Laško	1908	903	9	100,33
Celje	1918	6919	80	86,49
Kamnik	1892	2368	19	124,63
Baden	1880	6921	40	173,03
Eggenburg	1914	3700	39	94,87
Horn	1914	3100	34	91,18

Trška kronika, 3. Knjiga, 73.; Cvirn, *Aufbiks!*, 78.; Zora Torkar, *Beži Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud Kamniku gliha nič ni* (Kranj, 1996), 100; Elisabeth Ulsperger, *Baden – eine Kurstadt nahe der Residenz, Kleinstadtbürgerthum in der Habsburgermonarchie 1862–1914* (Wien, 2000), 89–90; ista, *Model und Wirklichkeit. Zur kulturellen und politischen Praxis in Kleinstädten*, 63.

¹⁰⁹ Trška kronika, 1. knjiga, 31.

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik, Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)* (Maribor, 1997), 232–233.

imeli ognjemet, streljali z možnarji, svojo nacionalno zavest pa so izražali s petjem pesmi »Hej Slovenci«. ¹¹²

Tabela 1: Društva, ki so delovala v Laškem do prve svetovne vojne

Društvo	Leto ustanovitve
Strelsko društvo	1854
Trška godba	1854
Podružnica Štajerske kmetijske družbe	1860
Godba na pihala	1860
Laška čitalnica	1869
Gasilsko društvo	1870
Politično-gospodarsko društvo Napredek	1870
Moško pevsko društvo Liedertafel	1872
Kreditno-hranilno društvo Laško	1875
Moški pevski oktet	1875
Nemški Schulverein	1881
Laška lovska družba	1883
Zadruga trgovcev v okraju Laško	1886
Olepševalno društvo	1889
Družba svetega Cirila in Metoda	1891
Bralno društvo Laški trg	1893
Laško-celjsko Učiteljsko društvo	1897
Südmark	1899
Slovenska hranilnica in posojilnica	1899
Konzumno društvo	1900
Društvo za zaščito in skrb za otroke	1908
Čebelarsko društvo	1912
Podružnica Rdečega križa	1913
Obrtniško društvo	
Kegljaški klub	

Geografski položaj Laškega, kot nemškega jezikovnega otoka na skrajni jugozahodni meji Štajerske, je bil še posebej ugoden za razcvet nemškega nacionalizma. Enaka situacija je vladala tudi drugod ob jezikovni meji, kjer

¹¹² Maček, *Laško skozi stoletja*, 237.

se je zaradi zaostalosti in bližine meje večal občutek ogroženosti nemško govorečih prebivalcev pred nacionalno odtujitvijo in gospodarsko zaostalostjo v primerjavi s slovansko govorečimi prebivalci.¹¹³ To je v Laškem sprožilo ustanovitev podružnic dveh nemških obrambnih društev, to sta Schulverein in Südmark. Porast nacionalizma pa se je odražal tudi v delovanju in članstvu drugih društev, ki so se povečini polarizirala na nemška in slovenska. Edino izrazito slovensko nacionalno društvo je bilo Bralno društvo. Druga društva so bila nemško nacionalno usmerjena. Obstajali pa so tudi redki posamezniki iz vrst izobražencev in premožnih meščanov, ki so bili člani slovenskega bralnega društva in nemških društev.

Nacionalne razmere v Laškem konec 19. stoletja je v svojem romanu *Smrt v bunkerju* dobro opisal Martin Pollak:

*Vsakdanje življenje ni bilo vselej tako bojevito nastrojeno, veliko Slovencev in Nemcev se je kljub šovinističnim parolam družilo tako zasebno kakor tudi poslovno. Slovenci in Nemci so stanovali drug ob drugem, hiše in vrtovi so se stikali. Obstajali so mešani zakoni in prijateljstva, tudi med zagrizenimi nemško nacionalnimi predstavniki in fanatičnimi Slovenci. Na osebni ravni, v krogu prijateljev in sorodnikov, je bilo to možno, pa čeprav so pripadali različnim taborom. Za nekaj časa so lahko pozabili na ideologijo in radikalne parole, sedli za isto mizo, jedli pili in se šalili. Vendar so ostali zvesti svojemu prepričanju in ga le za kratek čas odložili kot plašč, ki ga oddaš v garderobo in si ga na ulici spet nadeneš. Na ulici, kjer so si Nemci in Slovenci lomili kosti.*¹¹⁴

Nacionalni konflikt se je odražal tudi v rezultatih ljudskega štetja, kjer so namesto narodnosti prebivalce spraševali po njihovem občevalnem jeziku. Prvo tovrstno štetje občevalnega jezika je bilo leta 1880. Takrat na njegove rezultate politične razmere še niso bistveno vplivale.¹¹⁵ Število nemško govorečih prebivalcev v Laškem je bilo leta 1880 približno izenačeno s številom slovensko govorečih tržanov. Desetletje kasneje pa se je nemška stran v okviru nemških obrambnih organizacij močno angažirala pri štetju občevalnega jezika, kar se je dobro odražalo v rezultatih, saj je delež Slovencev na celotnem Spodnjem Štajerskem, še posebno pa v Laškem,

¹¹³ Ulsperger, Model und Wirklichkeit, 68.

¹¹⁴ Martin Pollak, *Smrt v bunkerju* (Ljubljana, 2005), 25.

¹¹⁵ Janez Cvirn in Andrej Studen, Etnična (nacionalna) struktura spodnještajerskih mest in trgov 1880–1910, *Utrjevanje in sprememba etničnih struktur v panonskem prostoru od 1790 do prve svetovne vojne, Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci* (Ljubljana, 2006), 226.

močno upadel.¹¹⁶ Za razliko od drugih mest in trgov na Spodnjem Štajerskem je v Laškem število slovenskih prebivalcev začelo močno naraščati in na predvečer prve svetovne vojne so Slovenci po svojem številu in gospodarski moči le malo zaostajali za številom nemško govorečih prebivalcev.¹¹⁷

Društveno življenje v Laškem je na prelomu stoletja oblikovalo približno 50 posameznikov, od katerih jih je bila večina dejavna v najmanj dveh društvih. Večina uglednejših prebivalcev trga je bila tako bolj ali manj aktivna v več društvih hkrati. Bili pa so tudi posamezniki, ki so društvenemu življenju namenili večino svojega prostega časa. To so bili npr. župan, notar in nadučitelj, ki so bili aktivni v osmih do desetih društvih hkrati.

Eden od njih je bil npr. Karel Valentinič, nadučitelj v pokoju, občinski in okrajni svetnik, ki je bil aktiven član v kar devetih društvih. Bil je ustanovitelj lokalnega muzeja, tajnik in ekonom Olepševalnega društva, namestnik predsednika Laške lovske družbe, član centralnega odbora Štajerske kmetijske družbe, komandir pri gasilskem društvu, tajnik v laški podružnici Nemškega Schulvereina in namestnik direktorja Kreditno-hranilnega društva Laško. Poleg tega pa je bil dejaven tudi v Politično-gospodarskem društvu Napredek, moškem pevskem društvu Liedertafel in Südmark.¹¹⁸

SKLEP

Družabno življenje v Laškem je bilo v prvi polovici 19. stoletja omejeno predvsem na različne nabožne prireditve, kot so proščenje, gostilniško druženje, sejme in zasebne oblike družabnosti, to so družinski prazniki, koline itd. Organiziranih oblik družabnosti pa skorajda ni bilo. Trški vsakdan je vsake toliko časa zmotila le kakšna javna slovesnost, kot je bilo na primer odprtje Zdravilišča Franca Jožefa. Sredi stoletja sta v Laškem na področju družabnosti delovala le Strelsko društvo in trška godba. Kot prvo slovensko društvo je v Laškem, v letih 1869–1876, delovala čitalnica. Ta je v trgu skrbela predvsem za družabnost slovenskega prebivalstva – trškega in podeželskega. Po letu 1867 sta v Laškem za družabnost skrbeli še moško pevsko društvo Liedertafel, ki je bilo najbolj dejavno društvo v trgu na

¹¹⁶ Prav tam, 226.

¹¹⁷ *Specialni krajevni repertorij za Štajersko: izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910*, 28.

¹¹⁸ Trška kronika, 3. knjiga, 85.

družabnem področju nemškega prebivalstva, in Gasilsko društvo. Slednje je organiziralo predvsem različne koncerte in plesе, na katerih je zbiralo denar za potrebe društva.

Po letu 1880 se je z razvojem Laškega povečalo število društev, tudi tistih, ki so se ukvarjala z družabnostjo. Družabnost nemških prebivalcev trga je bila veliko bolj organizirana kot družabnost slovenskega prebivalstva, ki je bila omejena le na nekaj slovenskih izobražencev in je delovala predvsem v okviru Bralnega društva.

Sredi 19. stoletja je bila organizirana družabnost v okviru društev zelo redka in omejena predvsem na meščansko elito, t. i. honoracije. Iz nje so bile izvzete nižje plasti trškega prebivalstva in okoliško podeželsko prebivalstvo. Vzporedno z modernizacijo trga na prelomu stoletja se je spremenilo tudi družabno življenje, ki je postalo veliko bolj organizirano, naraslo je število društev, vanj pa so bili vključeni vsi sloji mestnega in podeželskega prebivalstva. Še vedno pa je imela vodilno vlogo v družabnem življenju stara in nova trška elita, saj so vodilna mesta v društvih zasedali občinski veljaki (člani občinskega odbora, župan), obrtniki, trgovci, notarji, učitelji in razni uradniki.

V tem času je prišlo do velikega porasta nacionalizma in s tem nacionalne diferenciacije družabnosti, ki je bila razdeljena na nemški in slovenski del. Ta ločitev je postajala iz leta v leto bolj ostra in se je odražala tako v ustanavljanju podružnic nemško obrambnih društev, kot sta bila Schulverein in Südmark, kot tudi na družabnih prireditvah, ki so potekale strogo ločeno in so si med sabo tudi konkurirale. A je vseeno družabnost slovenskega dela prebivalstva močno zaostajala. Saj so bili Slovenci v Laškem šibkejši po gospodarski moči in po številu prebivalstva. Tako lahko rečemo, da je nacionalni konflikt sicer vplival na družabnost, a so se v manjših krajih, kot je bilo Laško, dopuščale tudi določene izjeme.

Družabnost v Laškem ni prav nič zaostajala za družabnostjo v manjših mestih tako na Slovenskem kot tudi drugod v habsburški monarhiji. Lahko rečemo, da je bilo družabno življenje v Laškem tipičen primer družabnega življenja v urbani naselbini na skrajnem robu nemške jezikovne meje.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Göthova topografija, GT 175.3, GT 175.2. Muzej Laško, Trška kronika.

Muzej Laško, Bralno društvo Laški trg, ba 49, ba 50.

Zgodovinski arhiv Celje, ZAC, Juro Kisslinger, 1012

Narodni list, št. 47, 21. 11. 1912, str. 4.

Literatura

Borut Batagelj, *Izum smučarske tradicije: kulturna zgodovina smučanja na Slovenskem do leta 1941*. Ljubljana, 2009.

Borut Batagelj, *Zima: od strahu k veselju*. Celje, 2010.

Ernst Bruckmüller, *Sozialgeschichte Österreichs*. Wien, München, 1985.

Janez Cvirn in Andrej Studen, »Etnična (nacionalna) struktura spodnještajerskih mest in trgov 1880–1910«. *Utrjevanje in sprememba etničnih struktur v panonskem prostoru od 1790 do prve svetovne vojne, Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci*. Ljubljana, 2006. 221–241.

Janez Cvirn, *Aufbiks! Nacionalne razmere v Celju na prelomu 19. v 20. stoletje*. Celje, 2006.

Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik, Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor, 1997.

Janez Cvirn in Andrej Studen, »Ko vihar dirjajo hlaponi.« *K socialni in kulturni zgodovini železnice v 19. stoletju*. Ljubljana, 2001.

Janez Cvirn, *Razvoj društev na Štajerskem (1815–1880). Zbornik Janka Pleterškega*. Ljubljana, 2003. 143–153.

Janez Cvirn, *Družabno življenje celjskega meščanstva v 19. stoletju. To in ono o meščanstvu v provinci*. Celje, 1995. 26–33.

Janez Cvirn in Andreja Rihter, *Biser na Savinji, Celje na starih razglednicah*. Celje, 1993.

Hans Peter Hye, *Aussig – Eine Industriestadt am Rande des Reiches. Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862–1914*. Wien, 2000. 25–78.

Alfred Hoelder, *Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Koenigreiche und Laender*. Wien, 1883.

Alfred Hoelder, *Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Koenigreiche und Laender*. Wien, 1893.

Alenka Hren, *Trg Laško v prvi polovici 19. stoletja v luči Franciscejskega katastra in matičnih knjig*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, 2011.

Maja Ilich, *Nekaj o modi v slovenskem časopisju na prelomu stoletja (1895–1915). Zgodovina za vse* 6, št. 2 (1999). 98–108.

Edo Jelovšek, *Preteklost in razvoj termalnega kopališča v Laškem. Laški zbornik 2002*. Laško, 2002 (173–209).

Katja Jerman, *Promenada v Ljubljani. Zgodovina za vse* 9, št. 1 (2002). 40–65.

- Jeremy King, *Budweisers into Czechs and Germans*. Princeton University Press, 2002.
- Leksikon občin za Štajersko: izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900*. Dunaj, 1904.
- Gorazd Makarovič, Prehrana v 19. stoletju na Slovenskem«. *Slovenski etnograf* 33/34 (1988/1990). 127–205.
- Jože Maček, *Laško skozi stoletja*. Celje, 2013.
- Vasilij Melik, Rast mestnega prebivalstva na Slovenskem pred prvo svetovno vojno. *Ekonomska revija* 6 (1956). 507–524.
- Ignacij Orožen, *Orožnova zgodovina dekanije Laško*. Celje, Ljubljana, 2009.
- Damjan Ovsec, *Oris družabnega življenja v Ljubljani, od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana, 1979.
- Andrej Pančur, Nedeljski počitek. *Slovenska kronika XIX. stoletja*, 3. zv., ur. Janez Cvirn. Ljubljana, 2003. 32–33.
- Martin Pollak, *Smrt v bunkerju*. Ljubljana, 2005.
- Specialni krajevni repertorij za Štajersko: izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910*. Dunaj, 1918.
- Manfred Straka, *Verwaltungsgrenzen und Bevölkerungsentwicklung in der Steiermark 1770–1850*. Graz, 1978.
- Andrej Studen, Iz avanturizma v turizem. *Slovenska novejša zgodovina*, 1. knjiga, ur. Jasna Fischer. Ljubljana, 2006. 92–94.
- Baron Thalherr, *Fremdenführer von Cilli und Umgebung*. Cilli, 1875.
- Zora Torkar, *Beži Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud Kamniku gliha nič ni*. Kranj, 1996.
- Elisabeth Ulsperger, Baden – eine Kurstadt nahe der Residenz. *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862–1914*. Wien, 2000. 79–135.
- Elisabeth Ulsperger, Model und Wirklichkeit. Zur kulturellen und politischen Praxis in Kleinstädten. *Kleinstadtbürgertum in Niderösterreich, Horn, Eggenburg, Retz um 1900*. Wien, 1994. 41–84.
- Hedvika Zdovc, *Sejmi na celjskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja*. Celje, 2006.
- Aleksander Žižek, *Rokodelci mojega mesta*. Celje, 2000.
- Aleksander Žižek, *Skrivno življenje cehov. Cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859*. Celje, 2012.

THE SOCIAL LIFE IN LAŠKO IN THE 19TH CENTURY

Summary

In the 19th century Laško was one of the biggest market places in Lower Styria. With the Southern Railway and with it connected economic development it experienced a rapid progress. The growth of population and the economic growth were visible also in the social life.

The social life developed from spontaneous forms of socialising to organised forms, where different societies played the decisive role. Laško was on the outmost edge of the German language border and after 1880 the majority of its population was German speaking. Therefore the social life in Laško was divided into German and Slovene. The social life of German speaking population was much more developed and organised than the one of the Slovene speaking population. The Slovene societies started welcoming members from other social classes from the market place and its surrounding. According to the forms of social life and according to the number of societies the social life in Laško did not fall behind the social life in smaller towns in Slovenia and in the Habsburg monarchy.

DAS GESELLSCHAFTSLEBEN IN LAŠKO/MARKT TÜFFER IM 19. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Laško/Markt Tüffer war im 19. Jahrhundert einer der größeren untersteiermärkischen Märkte, der mit der Ankunft der Südbahn – und damit verbundener wirtschaftlichen Entwicklung – einen sprunghaften Aufstieg erlebte. Eine größere Zahl von Einwohnern und die wirtschaftliche Entwicklung spiegelten sich auch im Gesellschaftsleben wieder.

Aus spontanen Geselligkeitsformen entstanden organisierte Formen, in denen die Vereine die entscheidende Rolle spielten. Da Laško/Markt Tüffer am äußersten Rande der deutschen Sprachgrenze lag und da die Mehrheit der Bewohner deutschsprachig war, teilte sich auch das Gesellschaftsleben in den deutschen und den slowenischen Teil. Das Gesellschaftsleben der deutschen Bevölkerung war dabei viel entwickelter und organisierter wie das Gesellschaftsleben der slowenischen Bevölkerung. Gleichzeitig gingen am Ende des Jahrhunderts vor allem die slowenischen Vereine breitere Bevölkerungsschichten aus dem Markt und seiner Umgebung aufzunehmen. Im Vergleich mit kleineren Städten in Slowenien und in der Habsburgermonarchie blieb das Gesellschaftsleben in Laško/Markt Tüffer sowohl nach den Geselligkeitsformen wie auch nach der Zahl der Vereine nicht zurück.